

Жумабаева А.К.

преподаватель кафедры ЮНЕСКО, международной журналистики и
медиа в обществе

Жұртбай Н.Т.

PhD доктор

Интернеттегі және әлеуметтік желілердегі қауіпсіздік: этникалық және бірегейлік аспектілер

Әлемдік процестерге көз жүгіртсек, масс-медиа қарқынды дамып, жаһандық ақпарат ағыны толассыз жүріп жатыр. Бұл процесс тоқтауы мүмкін емес. Ал, ең бастысы Қазақстанның ақпараттық кеңістігі осы әлемдік ақпарат ағынының бір бөлігі, ғаламдық интернеттің секторы. Сондықтан, оның бүгінгі аяқ алысын бағамдап, ұлттық және этникалық аспектілердің даму бағытын айқындап, концепция жасау күн тәртібінен туындап отырған қажеттілік. Осы орайда, әлеуметтік медиа арқылы танымал болып жүрген белгілі саясаттанушы Айдос Сарым ақпараттық кеңістікті қорғау және жат пиғылда қолданудан сақтану керектігін және ақпараттық кеңіст қорғау керектігін айтады: «Ақпарат – идеялар ағыны. Ал, біздің елге жат пиғылдағы идеяларға тек иммунитетті идеямен ғана тойтарыс беруге болады. Және бір күннің шаруасы емес. Бір ақпаратты теріске шығару үшін кейде ондаған жылдар қажет болады», – деді . Тәуелсіздік жылдары биліктің басты назарында экономика мен саясат болып, басқа қоғамдық мәселелердің екінші орынға ысырылғаны белгілі. Әрине, осы ұстанымның жемісті болғаны рас, еліміз дамудың тұрақты жолына түсті, мақсаты мен бағыты айқын мемлекеттердің біріне айналды. Алайда, бұл ұстаным қоғамдық қатынастардағы кейбір мәселелердің бұйдасын бос жіберіп алған секілді. Мәселен, ақпараттық саладағы кейбір кемшіліктер бет бақтырмай барады. Елдегі шетелдік ақпараттың еркін ағыны және оның салдары қоғамдық санаға кері әсер етуі, елдегі қазақ және орыс тілдеріндегі ақпараттық дискурстың арасында идеялық бірліктің болмауы, осы олқылықтарды экстремистер мен сеператистердің өз мақсаттарына пайдалануға ұмтылуы т.т.с. Сондықтан, бүгінгі таңда ғаламтордағы және әлеуметтік медиадағы қауіпсіздік мәселесі күн тәртібіне шығып отыр. Мемлекеттің кіндік ұлты бола отырып, ақпараттық кеңістігімізді өз қолымызға алып, етек-жеңін жиып, ұлт пен елдік мүдде үшін қызмет етуді міндеттейтін уақыт жетті. Оның үстіне, ақпараттық саланы бос ұстамау керектігін көрші елдердегі саяси ахуал да дәлелдей түсті.

Бүгінгі таңда елімізде 252 электрондық БАҚ, 146 телерадио компаниясы, 88 телекомпания, 58 радиокомпания, 98 кабелді оператор, 1364 газет, 522 журнал, 64 ақпараттық агенттік жұмыс істейді. Бұл БАҚ-тың барлығында дерлік веб-нұсқа, сайт және порталдары, әлеуметтік желілердегі парақшалары белсенді түрде жұмыс істейді. Қазақстандағы барлық

бұқаралық ақпарат құралдары 2016 жылдың соңына дейін интернетке көшіріледі. Алайда, профессор Кәкен Қамзиннің пікірінше, бұл асығыс қадам: «Қазір электронды басылым жасау мәселесі көтеріліп жатыр. Меніңше, бұл асығыс жасалып жатқан шара. Мұндай ақпараттық кеңістіктегі қадамды біздің географиялық жағдайымыз көтермейді. Халықтың сауаты да оған жете бермейді. Қағаз басылымды құрту деген сөз ақпараттық қауіпсіздіктегі ең қатерлі нәрсе. Яғни, біз жарты оқырманды сауатсыз қалдырайын деп отырмыз. Өйткені, бұл процеске біздің орта жастан жоғары аудитория дайын емес, жастар дайын болғанымен санасы қалыптаспаған. Сондықтан, мемлекет басылымдарды электронды нұсқаға айналдыруға келгенде өте сақтықпен, салиқалылықпен қарауы керек сияқты. Бұл тұста эволюциялық даму қажет, асығыстық болмауы тиіс». Алайда, ғаламтор уақыт күттірмейтін құбылысқа айналып отыр. Қоғамның ақпараттық тұрғыда қамтамасыз етуші және байланыс тетігіне айналғаннан кейін қоғам өмірін ғаламторсыз елестете алмаймыз. Сондықтан, ғаламторды қалай да өз ұлт және мемлекеттік мүддемізге сай қалыптастырып аламыз деген мәселеге көбірек ойлану керек.

Бүгінгі қоғамның «көзі, құлағы һәм тіліне» айналып отырған ғаламтор мен әлеуметтік медиа ұлттық бірегейлік мәселесінде де аса белсенді ақпараттық құрал болумен маңыздылығы күннен күнге артуда. Соңғы жылдардың тәжірибесі көрсеткендей, интернет және әлеуметтік медиа арқылы қоғамды арнайы бір іске жұмылдыруға немесе қарсы қоюға болады. Бұл ақпараттық технологиялардың ең ірі жетістігі деп айтсақ та болады. Себебі, әр адамда гаджет бар, компьютерлік құрылғылар да кең таралған. Сондықтан, ұлттық бірегейлікті жүзеге асыруда ғаламтор мен әлеуметтік желілердің ықпал зор. Себебі, бүгінгі таңда ғаламтор мен әлеуметтік желілер үлкен күшке айналып барады. Бұл туралы Калифорния университетінің профессоры Мануэль Кастельс: «XX ғасыр мен екінші мың жылдықтың басты қорытындысы – технологиялық революцияның дамуы, капиталистік экономика мен түрлі әлеуметтік конгломераттардың қайта құрылуы барысында ақпараттық, желілік қоғамның пайда болуы. Яғни, ақпараттық желілік қоғам біздің елде де қалыптасып, этникалық және ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға алып келуде.

Ғаламтор мен әлеуметтік медиа заңды түрде қорғалмаған. Бұл туралы саясаттанушы Айдос Сарым: «Бүгінгі қолданыста жүрген ақпарат туралы заңнама, оның ішіндегі ақпараттық қауіпсіздік мәселесі 90 жылдардың нарығына бейімделген болатын. Сол кездің түсінігі мен жағдайына сай жасалған еді. Бірақ, ол кезде интернет кең таралмаған еді және бүгінгідей ақпараттық соғыс, текетірес деген мәселелер жоқ болатын. Одан бергі уақыт ішінде Қазақстанның ақпарат нарығында үлкен өзгерістер болып жатыр. Қазіргі кезде ақпарат қоғамға әсер ететін үлкен күшке айналып отыр. Әйтсе де, қазіргі ақпараттық текетірестер жүріп жатқан кезеңде елімізге шетелдік ақпараттың ықпалының жүруіне көз жұма қарауға болмас. Сондықтан, қазіргі бүгінгі талапқа тың идеялар мен концепциялар керек».

Интернеттегі және әлеуметтік медидағы ұлттық және ақпараттық қауіпсіздік пен этникалық бірегейлік мәселесі туралы сөз қозғағанда, БАҚ-дың және еліміздегі ақпараттық қауіпсіздікті жалпы алып қарастырғанымыз абзал. Себебі, ғаламтор мен әлеуметтік медиа ақпараттық қауіпсіздіктің ең басты объектісіне айналып отыр. Қазіргі күні еліміздің ішкі ұлттық бірегейлігіне қауіп тудыратын сыртқы ақпараттық күштің ғаламтор арқылы еркін таралуда. Ұлттық тұтастығымызға кедергі келтіріп, ішкі араздық тудыратын топтар да емін-еркін өз ақпараттық саясаттарын жүргізіп келеді. Қазіргі көрші елдердегі саяси мәселелер ақпарат нарығында жаңа қауіп-қатерді туындатып отыр. Себебі, бүгінгі Ресейдің ресми телеарналары жүргізіп отырған саясат біздің ұлттық мүддемізге қайшы келуде. Мәселен, қазақ мемлекетін жоққа шығаруы т.б. ақпараттық шабуылдан қалай қорғануымыз керек деген сұрақ туындауы заңдылық. Өкінішке орай, біздің ақпаратқа жауапты ішкі құрылымдар жауып тастау, тыйым салу секілді әрекеттерден ары аса алмауда. Мәселен, Қазақстанға қарсы пікір жариялаған «Медуза» деген ресейлік сайтқа Қазақстан оқырмандары кіре алмайтындай тосқауыл қойды. Бірақ, ол сайтты қараудың өзге жолдары да бар. Яғни, ақпараттық қауіпсіздікті осындай жолмен қамтамасыз ету деген бос сөз. Мұндай жабу, тосқауыл қою деген саясат еш нәтиже бермейді. Ол бүгінгі тыныштық үшін керек болуы мүмкін. Ақпарат – идеялар ағыны. Ал, біздің елге жат пиғылдағы идеяларға тек идеямен ғана тойтарыс беруге болады. Ол бір күннің шаруасы емес. Бір ақпаратты теріске шығару үшін кейде ондаған жылдар қажет болады. Мысалы, Қазақстанда шекара болмаған деген ақпаратты жоққа шығару үшін том-том кітап жазып, кино түсіріп, талай мақала жазылуы керек шығар. Және бұл нәрсе қазақтың өзін өзі жұбатқанын көрсететін секілді.

Қазақстанда арнайы ақпараттық тұрғыдан қауіпсіздікпен қамтамасыз ету саласында мықты мамандар жоқтың қасы. Соңғы кездегі жүріп жатқан әлемдегі саяси қайшылықтар біздің саяси доктриналарымызды қайта қарап, жазып шығуға мәжбүрлеп отыр. Сәйкесінше, ХХІ ғасырдағы ақпараттық дәуірдегі, интернет заманындағы техногендік және технологиялық қауіптерге дайын болатын жаңа мүмкіндіктер мен кәсіби мамандарды дайындау керек. Яғни, біздің әскердің белгілі бір бөлігі ақпараттық шпионаж, ақпараттық шабуыл, вирустар, ақпараттық жүйелерді қорғау т.б. төтеп бере алатындай күш керек. Сарапшылардың пікірінше, Қазақстанның ақпараттық кеңістігін түгелімен жаулап алу үшін дайындалған 50-60 маманмен, 40-60 млн. АҚШ Доллары көлемінде қаражат жеткілікті. Біздегі ақпараттық жүйелер, ұялы операторлар және т.б. жүйелерді құрту үшін жоғарыда айтылған күш жетіп жатыр. Мұндай ресурс көршілеріміздің екі-үшеуінде бар. Бір Қытайдың өзінде мындаған маман ақпараттық шабуыл, кибершабуылға дайындалып отыр. Сондықтан, ақпараттық қауіпсіздік саласына салғырт қарауға болмайды. Ендеше, біздің ақпараттық кеңістікке, қауіпсіздікке жауап беретін заңнама, сыртқы саяси доктрина және ұлттық қауіпсіздік мәселелерін қайта сараптап, қамтылмай қалған тұстарын қайта

қарап, толықтыру керек. Соңғы уақытта ақпараттық қауіпсіздік мәселесі жиі айтылып жүр. Әсіресе, шетелге кетіп жатқан, сепаратистік, террористік бағытты ұстанғандар өзге ақпарат ықпалында кеткендер. Бүгінгі ақпараттық кеңістіктегі кейбір мәселелер қазақ қоғамын тітіркендіріп, оның наразылығын тудыруда. Егер, ресейлік ақпарат легін тоқтатын болсақ, елдегі орыс азшылығының наразылығын тудыратыны тағы рас. Сондықтан, мәселенің басын ашып алу керек. Біздің елде орыстілді аудиторияға бір идеология, қазақтілді аудиторияға өзге идеология жүргізіп жатыр. Осының салдарынан елдегі шынайы саясат жоғалып кетеді. Мемлекет те үлкен механикалық аппарат секілді, оның басқарушы тетігі бір ғана бұйрықты орындайды. Бұл да сол секілді жағдай. Сондықтан, ондағы ақпарат та бір-жақты, бір пайымнан туындаған ақпарат болуы керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Әбдібек Ж. Ақпараттық кеңістіктің бұйдасын бос жіберу – қазақ элитасы үшін үлкен күнә // Ақиқат журналы, №12, 2014.
- 2 Әбдібек Ж. Ақпараттық кеңістікті қалай қорғаймыз? // «Ақиқат» №12, 2014.
- 3 Жақып Б. Публицистикалық шығармашылық негіздері. - Алматы : Қазақ университеті, 2007. - 486 б.
- 4 Философская энциклопедия. Т.2. – М., 1962.
- 5 Қозыбаев С., Бекболатов Ж. Өмір айнасы. – Алматы: Қазақстан, 1990. – 88 б.
- 6 Қирабаев С. Кеңес дәуіріндегі қазақ өдебиеті. – Алматы: Білім. 2003. – 224 б.
- 7 Жақып Б. Қазақ публицистикасының қалыптасу, даму жолдары. – Алматы: Білім, - 2004. - 368 б.
- 8 Қоғамдық білім негіздері. Ә.Нысанбаев, Ғ.Есім, М.Изотов, К.Жүкешев, т.б. - Алматы: Мектеп, 2006. 420 бет.
- 9 Қ.Шамахайұлы. Демократиялық қоғамдағы баспасөз және ақпарат құралдары. – Алматы, 2006. 650 бет.
- 10 Американской журналистики // Журналист. № 10, 1993.
- 11 Теплюк В.М. Этика журналистского творчества. – Москва: Мысль, 1980.
- 12 Назарбаев Н. Тарих толқынында. – Алматы: «Атамұра», - 1999. 188 б.
- 13 Назарбаев Н. Ғасырлар тоғысында. – Алматы: «Атамұра», - 2003. 151 б.

